
МИСТЕЦТВО

УДК 7.04 Мазепа: 477; 314.743

Ганна Карась (Україна)

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Постать гетьмана Івана Мазепи як державотворця залишається актуальною для створення художніх образів у різних видах мистецтва впродовж трьох останніх століть. **Мета дослідження** полягає в аналізі образу гетьмана Івана Мазепи в образотворчому мистецтві української діаспори. **Методологія дослідження.** Компаративний аналіз, компетенція якого тепер обіймає як один із аспектів синтез, взаємодію мистецтв. Досягнення мети зумовлює вирішення **таких завдань**: виявити і проаналізувати твори образотворчого мистецтва української діаспори, в яких створено яскравий художній образ Івана Мазепи. **Основні результати і висновки дослідження.** Розглянуто особливості творення художнього образу українського гетьмана Івана Мазепи в образотворчому мистецтві української діаспори. З цією метою проаналізовано твори українських митців. Виявлено, що художній образ Мазепи в образотворчому мистецтві української діаспори має патріотичне освітлення гетьмана як державотворця. Інтерпретації цього образу в історичній, ідеологічній, національній, естетичній площинах не контрастують між собою. Ця активна взаємодія творить композицію, яка є важливим засобом для розкриття ідейно-емоційного змісту проаналізованих творів.

Ключові слова: художній образ Івана Мазепи, твір, образотворче мистецтво, українська діаспора.

Постановка проблеми. Постать гетьмана Івана Мазепи (1639–1709) привертає увагу вчених і митців вже впродовж трьох століть. Валерій Шевчук вважає, що «...особистість цього суспільного та державного діяча була ніби роздвоєною: існували Мазепа реальний та його тінь, і в тих чи інших ситуаціях він міг ставати поперемінно тим чи тим» [15, с. 5]. З плином часу ця історична персона переростає у літературно-художній персонаж, який стає легендарним та міфологізованим. І тут спостерігаємо роздвоєння – творення образу Мазепи відбувається як в позитивному, так і негативному світлі. Ця двоїста іпостась притаманна художньому образу гетьмана в українському та зарубіжному мистецтві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню епохи Мазепи, творення його художнього образу присвячено надзвичайно багато літератури [10], тому зайвим буде здійснювати її загальний огляд. У нашій розвідці ми зупинимось лише на декількох джерелах, найбільш дотичних до порушеної нами проблематики. Валерій Шевчук розглядає Івана Мазепу як будівничого Козацької держави і як літературного героя [15], виокремлюючи його ознаки, серед яких: інтелектуально розвинута особистість, що здобула ґрунтовну освіту, володіла кількома іноземними мовами, любила мистецтво, дбала про розвиток освіти, церкви, інтереси держави ставив вище особистих [15, с. 18–19]. Розмислюючи над проблемою «Мазепа і національна ідея» Валерій Шевчук приходять до однозначного важливого висновку, що гетьман «...мав в ідеалі таки незалежну Україну» [15, с. 86]. Тетяна Гаїрова-Яковлева дає відповідь на найактуальніше питання, що стосується діяльності гетьмана: був він зрадником чи ні [14]. Утвердження Мазепою суверенізації України, яка вела до самоусвідомлення нації, стала загрозливою для Москви. Учена наголошує, що «...в концепцію Російської імперії, яка все чіткіше вимальовувалася в голові царя, автономія Українського гетьманства ніяк не вписувалася» [14, с. 260]. Саме прагнення за допомогою шведів створити незалежне князівство зумовило союз Мазепи з королем Карлом XII. Зрештою це привело до однієї з найбільших українських національних катастроф і трагедії самого Мазепи. «Для Російської імперії Мазепа перетворився на ненависний символ українського сепаратизму, для прибічників української національної ідеї став ідеалізованим борцем за вольність» [14, с. 294]. Монографія Ольги Ковалевської, яка присвячена іконографії Івана Мазепи в образотворчому мистецтві ХХ – початку ХХІ століття [8], монографії та вибрані публікації Святослава Гординського [1; 12; 13], Івана Кейвана [7] про митців і мистецтво української діаспори найбільш дотичні до порушеної нами проблематики. Джерельною базою дослідження обрано твори образотворчого мистецтва української діаспори ХХ століття, представлені в окремих виданнях [1; 2; 4; 5; 8; 12; 16].

© Карась Г., 2019.

Мета статті полягає в аналізі образу гетьмана Івана Мазепи в образотворчому мистецтві української діаспори.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи творення образу Мазепи в літературі і прозі, Валерій Шевчук наголошує, що «Іван Мазепа єдиний з українських історичних діячів, котрий доступився честі стати героєм коли не світової, то європейської літератури. Особливо був люблений романтиками, яких приваблював як його патріотичний чин щодо визволення рідного народу з іноземного ярма, та й його, і це передусім, героїчно-любовна небуденність. При цьому чимало творів, можна сказати переважна більшість, спиралася не на реальні підстави, а на легенди та перекази про гетьмана. <...> з бігом часу Мазепа все більше й більше переходив у літературний міт» [15, с. 406].

Якщо у французькому живописі романтизму цей образ (Мазепа-коханець) є уособленням романтичної агонії (Т. Жеріко), втіленням романтичної меланхолії (Е. Делакруа) або романтичного страху (О. Верне), зображенням романтичної алегорії (Л. Буланже) чи віддзеркаленням романтичної елегії (Т. Шассеріо) [11], в європейській літературі (Д. Байрон, В. Гюго) – «прометеїзується», героїзується, то в російській літературі (О. Пушкін) він подається крізь великодержавну призму як зрадник. Художній образ Мазепи, як відзначає Н. Лупак, «насичений різновекторними словесними інтенціями, грою «своїх» і «чужих» сенсів, оцінок, акцентів. Такий діалогізований образ виникає внаслідок «конфлікту інтерпретацій» в історичній, ідеологічній, національній, естетичній площинах» [9, с. 8].

На основі аналізу різноманітних описів зовнішності І. Мазепи Ольга Ковалевська таким чином визначила його загальний вигляд: «...середнього зросту, худорлявої статури, суворе, продовгувате обличчя зі жвавими, блискучими очима, рудоволосий (наприкінці життя – сивий), з бородою та довгими вусами (бороду іноді голів), з тонкими, білими, повними грації руками, елегантний. Загальне враження від його вигляду було приємне, видавало високу культуру та освіченість гетьмана» [8, с. 12].

Інтерес до Мазепинської теми в українській діаспорі проявився в 1959-му році, коли відзначалося 250-річчя Мазепинського зриву (1709-го року). У Нью-Йорку з цієї нагоди було створено Мазепинський комітет, що замовив у художників твори з мазепинською тематикою. «С. Литвиненко виконав у бронзі погруддя гетьмана Мазепи, П. Адрусів – олійний портрет гетьмана, І. Кейван – гравюру «Гетьман Іван Мазепа», Р. Пачовський створив композиції «Бій під Полтавою» та «27 червня 1709 року», а В. Сімянцев – медальйон із зображенням гетьмана Мазепи» [7, с. 33]. Всі ці твори експонувалися на багатьох виставках містами США. Особливою була Виставка українського мистецтва у Детройті (1960-ий рік), яка мала світове значення. Вона відбулася за участю 78-ми митців, значна частина з яких були визнаними не тільки в українському мистецтві, а й європейському та світовому. Отож, святкування ювілею І. Мазепи «...спонукало митців до чергового осмислення постаті гетьмана-державника та гетьмана-символа боротьби за незалежність, що знайшло своє віддзеркалення у зображенні виразу його обличчя, постави, формуванні зовнішньої композиції твору та передачі його внутрішнього драматизму» [8, с. 39].

Типологізуємо мазепіану діаспори за видами образотворчого мистецтва.

Живопис. Портрети Мазепи авторства Аріадни Стебельської (1919–2002), Мирона Левицького¹ з Канади, Бориса Крюкова з Аргентини (1895–1967), Максима Окопного (1915–?) з Австралії, на думку Ольги Ковалевської, не відображають портретних рис гетьмана і є плодом творчої уяви авторів [8, с. 105–108]. Портрет «Гетьман Іван Мазепа» Сергія Макаренка із США відзначається вірним схопленням зовнішніх та психологічних рис портретованого. Іван Кейван вважає, що це один з найбільш вартісних творів у мазепинській «іконографії» [7, с. 85].

Історичний, сакральний та жанровий живопис представлений творчістю Надії Сомко², яка в американський період проявила себе в історичних композиціях, зокрема з доби козаччини. Серед них багата і ускладнена композиція «Гетьман Іван Мазепа в храмі Св. Софії в Києві» (1940–1960-ті рр.) [8, с. 146]. Відомо, що гетьман дбав про розвиток церкви: вкладав великі кошти у розбудову українських храмів, підтримував тісні контакти є ієрархами. По-особливому він ставився до храму св. Софії –

¹ Левицький Мирон Миколайович (1913–1994) – живописець, графік. Закінчив Академію красних мистецтв у Кракові. Під час Другої світової війни емігрував з України на Захід.

² Сомко (Макаренко) Надія Дмитрівна (1916–1997) – живописець, архітектор. Навчалася живопису у Харківському і Київському художніх інститутах. Під час Другої світової війни виїхали в еміграцію (Югославія, Італія, Аргентина), від 1960-го – у США. Працювала у жанрах батального і жанрового живопису.

постійно підтримував матеріально і фінансово. Сюжет Н. Сомко є поодиноким прикладом такої тематики в художній мазепіані, оскільки більше в українському живописі не повторювався. Друге полотно художниці «Виїзд гетьмана Мазепи з Батурина» (1985 р.) [8, с. 152], яке передає момент його виїзду на зустріч з Карлом XII, сповнене передчуття трагедії: чорний кінь, такого ж кольору одяг гетьмана. «Як відомо, зустріч щасливо відбулася під Гірками, але повернення вже було не до фортеці та гетьманської резиденції, а до згарища та безлічі трупів, бо 2 листопада 1708 р. за відсутності І. Мазепи Батурин було знищено за наказом О. Меншикова, а мирне населення вирізано, розстріляно, зґвалтовано та вбито» [8, с. 29].

Представниця Краківської групи **Марія Гарасовська-Дацишин** із Чикаго виконала низку картин олійними фарбами на історичну тематику, серед яких особливу увагу привертає «Гетьман Іван Мазепа», «де виразно підкреслені мотиви доби козацького барокко» [7, с. 60].

Роман Пачовський³ малював картини «... на теми козацьких дум, історичного та баталістичного змісту...» [7, с. 62], тому композиції «Бій під Полтавою» та «27 червня 1709 року», присвячені гетьману Мазепі, органічно вписуються у його мистецькі уподобання.

Петро Андрусів⁴ належить до когорти найбільш відомих художників української діаспори. Святослав Гординський писав про його творчість: «Він створив проекти для низки настінних розписів, іконостасних ікон, мозаїк та вітражів для трьох філіальних церков, дав велику кількість складних ілюстрацій, переважно на історичні теми, для дитячих видань, а крім цього встиг почати серію великоформатних картин на теми з української мітології й історії» [12, с. 9]. Останні привертають увагу, оскільки як в діаспорі, так і в Україні не було необхідних умов для розвитку цієї ділянки мистецтва. Історичні картини потребують великої підготовчої роботи, солідних студій історичного матеріалу, одягу та атрибутів тієї чи іншої доби, тривалої рисункової роботи над композицією полотна, часу і академічної підготовки. Саме ці якості були притаманні Петру Андрусіву. Історичні картини митця «... осяяні його любов'ю до славного минулого України» [12, с. 10] і демонструють глибокі знання і широку уяву художника.

Серед історичних масштабних полотен митця виокремлюємо «**Зустріч гетьмана Мазепи з кошовим Гордієнком**» (1968). Художника приваблювали дві епохи – княжа і козацька. Минуле за «...своїм характером лицарства і героїзму стало вже напів-легендою, чимсь, на чому наша сучасність повинна взоруватися» [12, с. 10]. Полотно має чітку композицію з панорамним розгортанням, щоправда, як підмічає С. Гординський, є недолік – статичне, статуарне розміщення фігур [12, с. 10]. Критик вказує на збереження реальності предметів, які не змальовані з натури, а ідеальні, стилізовані, і тим самим підпорядковані вимогам ритму. Вибрана митцем тематика зумовила стиль і засоби творчого вислову митця: «багатофігурність – а водночас змагання до композиційного ладу, завдяки якому дана тема стає не тільки вдало зааранжованою театральною сценою, а скомпонованою картиною, де тема-ілюстрація перетворюється в мистецький твір» [12, с. 11].

Сюжет картини ґрунтується на дуже важливій історичній події – переходу запорізьких козаків на чолі із кошовим отаманом на бік гетьмана Мазепи та приєднання їх до українсько-шведського війська під Великими Будищами у 1709-му році. «Рішення козаків мало не лише стратегічне, але й велике морально-психологічне значення, особливо після трагічної загибелі Батурина. Тому художник і відобразив у картині радість та позитивні емоції, які переповнюють українців у момент цієї зустрічі» [8, с. 29]. Підняті високо у руках шапки головних історичних осіб – Мазепи і Гордієнка свідчать про щирі вітання один одному. Цю повагу підкреслюють похилені голови коней. Чорні круки у небі немов би передрікають поразку Мазепи, яка стала трагедією не тільки для нього, а й для України. На передньому плані художник помістив фігуру козака з торбаном. Як свідчить знавець українських народних інструментів, професор Віолетта Дутчак, «...інструмент зображений по-військовому закинутий за плечі для зручності ходьби та їзди верхи. Інструмент як торбан можна класифікувати, виходячи з кількох ознак:

- лютневидної продовгуватої симетричної форми (не асиметричної як у бандури, і не круглої як у кобзи);
- довгого грифу;

³ Пачовський Роман (1911–1968) – відомий в діаспорі художник, син українського поета Василя Пачовського. Малярства навчався у США.

⁴ Андрусів Петро Степанович (1906–1981) – відомий художник української діаспори. Навчався у Варшавській академії мистецтв. Вивезений до Німеччини у 1944-му році, у 1949-му емігрував до США. З 1952-го року належав до засновників «Об'єднання Мистців Українців в Америці» (ОМУА), брав участь у виставках об'єднання, був співтворцем журналу «Нотатки з мистецтва».

- подвійної грифової головки;
- наявності окрім басових струн, ще й приструнків (струн по деці) – типово української ознаки;
- кількість струн – басів орієнтовно 8, приструнків орієнтовно 11 – умовна, художник не ставив

мету достеменне копіювання інструмента, проте підкреслив його багатострунний показник. Хоча деякі історики ставлять під сумнів володіння Мазепою саме грою на торбані, проте художник хотів підкреслити і дух епохи, і приписуване гетьману авторство пісень» [6].

Тут слід відзначити, що художник дуже уважно вивчав атрибутику епохи, у тому числі музичні інструменти. Про те, що Мазепа володів грою на торбані пише історик Тетяна Таїрова-Яковлева: «Серед його особистих речей збереглися «торбани». <...> Один з них був із палісандрового дерева, оброблений слоновою кісткою. На ручці інструмента був герб гетьмана з інкрустованою слоновою кістки. Це дає змогу припустити, що гетьман сам грав на ньому...» [14, с. 174]. Мабуть саме цей інструмент репродукований Михайлом Грушевським у його «Ілюстрованій історії України» [3, с. 380], «...на якій проставлено гетьманського герба. Бандура цікава, двогрифна, лютнеподібна, тобто наближена до того типу, який звався «торбан», отже, була інструментом багатострунним і належала до того типу бандур, які використовувалися у панських дворах» [15, с. 346].

Отож, зображення торбана на передньому плані картини свідчить не тільки про особисті музичні уподобання гетьмана, але й про те, що у його війську та війську запорізьких козаків були музиканти, які виконували кілька функцій: духовну, виховну, бойову, розважальну.

Щодо портретної схожості із справжнім зображенням Мазепа, то воно відмінне від тих портретів, які збереглися. І тут художник створює власний художній образ гетьмана – із пишною посивілою шевелюрою, вусами.

Іван Кейван так характеризує митця: «В своїй основі Петро Андрусів реаліст, проте в олійних творах його реалізм своєрідний: кольорит його картин соняшний, прекрасно згармонізований, і можна його навіть назвати кольоровою розкішшю. Півтони, світлотіньові ракурси та рефлексії ще більше підкреслюють самотність митця» [7, с. 57].

Святослав Гординський⁵, здійснюючи розпис собору Покрови Пресвятої Богородиці і св. Апостола Андрія Первозванного у Мюнхені (Німеччина, 1979 р.), виконує масштабну поліхромію, яка включала головні церковні образи в центральній наві та розписи на історичну тематику. Один з них, масштабний стінопис «Київська митрополія» (5х3,30 м), був розміщений на задній стіні собору при вході. Серед фігур історичних осіб (князів, церковних ієрархів, духовних учителів нації) по центру справа художник розмістив єдину постать у військовому спорядженні та з булавою – символом світської влади – гетьмана Івана Мазепу [4, с. 190]. «Художник навмисно зробив акцент саме на цю постать, поставивши біля його ніг щит із гербом «Курч». <...> Головне, про що йшлося митцеві, це показати І. Мазепу як керівника козацько-гетьманської держави, оборонця та мецената православної церкви, що йому і вдалося» [8, с. 30].

Станкові графічні портрети Мазепа авторства митців з Канади **Миколи Бідняка** (1930–2000) – два варіанти картини «Гетьман Іван Мазепа» (1959), **Івана Кейвана** (1909–1992) з аналогічною назвою (1959), **Олекси Булавицького** (1916–2002) із США [8, с. 201–204] портретних рис гетьмана не відображають і є плодом творчої уяви художників. М. Бідняк створив еkleктичний образ Мазепа, зобразивши гетьмана «...у середньовічних латах, з якимось римським шоломом на голові та неймовірною булавою. Вираз обличчя написаного персонажа сумний і трагічний, що аж ніяк не в'язалося з ідеєю певної глорифікації І. Мазепа, яку втілювали майже всі урочисті заходи української діаспори» [8, с. 39]. Така фантазія художника не давала уявлення сучасній людині про справжній вигляд гетьмана і вносила сум'яття у створення його образу.

Один із найчільніших українських митців, графік, гравер **Василь Масютин**⁶ мав міжнародне визнання, оскільки був митцем оригінальним і неповторним. Український період його творчості припадає на 1930-ті роки, коли під впливом участі у мистецьких виставках Асоціації Незалежних Українських Мистців (АНУМ) у Львові в 1930-х роках він «...створить свої знамениті гравюри з портретами Б. Хмельницького, Мазепа, гетьмана П. Скоропадського, С. Петлюри, починає серію різьб з портретами наших історичних постатей...» [13, с. 319]. Графічний портрет «Іван Мазепа»

⁵ Гординський Святослав Ярославович (1906–1993) – відомий український художник, графік, мистецтвознавець. Живопису навчався у Берліні, Парижі. У 1944 емігрував на Захід (Німеччина, згодом – у США). Брав активну участь у виставковій діяльності. Автор мозаїк і розписів понад 30-ти українських церков по всьому світу.

⁶ Масютин Василь (1884–1955) – український графік, який більше 35-ти років жив і творив у Берліні. Мистецьку освіту здобув у московському училищі «живописи, ваяння и зодчества» (1909–1914). У мистецькому доробку: більше шестидесяти медальйонів українських історичних осіб, офорти, гравюри, дереворити.

В. Масютина (1933 р., папір, мідьорит?) – одна із найкращих графічних робіт мазепіани [8, с. 197]. О. Ковальська припускає, що він був виконаний на замовлення гетьмана Павла Скоропадського, який так само, як і В. Масютин, в той час проживав у Німеччині. Цей гравірувальний портрет зберігався в родині гетьмана П. Скоропадського до його смерті, потім перейшов у власність його доньки Олени Отт-Скоропадської, на початку 1990-х переданий в дар Музею гетьманства в Україні [8, с. 37].

На полотні «Гетьман Мазепа» **Віктора Цимбала**⁷ (виконаний в аргентинський період творчості, 1960 р. (?), папір, рисунок, вуголь) художній образ гетьмана сповнений сили, могутності, рішучості, владності [16, с. 166; 8, с. 205]. Припіднята вверх гетьманська булава передає рішучість Мазепа у побудові української держави, а міцно стиснута шабля – готовність відстоювати її у боротьбі. Майже всі графічні роботи В. Цимбала виконані новою технікою, яка виникла у 1920-ті роки, – «...ритування на білому картоні. Тут митець покривав потрібну поверхню тушем і на ньому вискоробував голкою або долітцем потрібні йому лінії і форми. Ця техніка вискоробування дає дуже гостро окреслені форми, ідеальні для репродукції» [1, с. 10]. С. Гординський вважає, що його графіка тяжить до неореалізму. Митець схоплював найосновніші, найтиповіші риси особи «системою чорно-білих рисок, що творять світ світла і тіней» [1, с. 15].

Характеризуючи роботи І. Кейвана і В. Цимбала, Ольга Ковалевська відзначає високу техніку виконання портретів, «...що засвідчувало високий рівень технічної підготовки та неабиякий досвід цих знаних українських графіків, які вже мали за плечима не один десяток років праці у видавничій сфері та великий творчий доробок» [8, с. 39].

Графіка. Книжкова ілюстрація представлена роботами Миколи Бідняка, який виконав обкладинку та 12 ілюстрацій до книги для дітей «Життя гетьмана Мазепа» (1959) [5]. В цих своєрідних «комікасах», виконаних у дво- або триколірових літографіях, відображено основні віхи біографії гетьмана

Монументальна скульптура. Проект пам'ятника Івану Мазепі (1960-ті рр.) **Ярославом Паладієм**⁸ із США, який був представлений громадськості засобом журналу «Нотатки з мистецтва» (1966, № 5, с. 9) залишився не зреалізованим [8, с. 336]. О. Кавалевська підкреслює, що «...сама ідея та сміливий задум скульптора варті нашої високої оцінки» [8, с. 72].

Сергій Литвиненко⁹ створив у 1990-х роках пам'ятник Мазепі для українського культурного центру «Союзівка» (м. Кергонстон, США [16, с. 164; 8, с. 339]. Іван Кейван визначає його стиль як класичний [7, с. 36].

У жанрі **вітражу** працював відомий скульптор **Леонід Молодожанин**¹⁰. Для українського греко-католицького собору Святих Володимира і Ольги у Вінніпегу (Канада) він виконав кілька тематичних вітражів, у тому числі вітраж «Доба Мазепа» (1972–1977), який складався із шести окремих сюжетно-тематичних картин, одна з яких присвячена Мазепі [8, с. 72, 337]. В медальйоні представлений портрет гетьмана, будівля Могилянської академії, чотири зразки церковного будівництва часів Мазепа – українського бароко, які були побудовані за часів гетьманування Мазепа (Всіх Святих, Богоявленський собор, Миколаївський військовий собор і Кирилівська церква [2]. С. Гординський писав: «Тут усе побудовано на грі барв повного насичення, їх контрастних зударів, сміливих майже абстрактних або й суто абстрактних гармоній і дисгармоній, завданням яких є давати очам феєрію барв» [13, с. 971]. Отож, «автор у своїх задумах про основу ідею зображення зосередився на меценатській діяльності гетьмана, підтримці ним православної церкви. <...> Очевидно, під час створення вітражу художник керувався біблійною істиною «воздасться кожному за справи його», намагаючись своїм твором ушанувати гетьмана і віддячити йому від імені нащадків за його праведні справи. <...> Щодо самого образу І. Мазепа, створеного українським скульптором, то він вийшов витриманим, шляхетним та іконографічно оригінальним. <...> Обличчя у гетьмана суворе, він сповнений гідності й водночас

⁷ Цимбал Віктор (1902–1968) – відомий український графік. Воював у рядах армії УНР, перебував у таборах інтернованих у Польщі, мистецьку освіту (оволодіння графічними техніками) здобув у Празі (Чехо-Словаччина). Від 1928-го року працював у країнах Південної Америки (Аргентині), Англії, у США – від 1960-го року. Брав активну участь у виставковій діяльності, нагороджувався на свої роботи.

⁸ Паладій Сергій (1910–1977) – український скульптор і графік. Навчався в Академії мистецтву Бухаресті. У 1945-му емігрував на Захід (Австрія, США). Брав постійно участь у виставках.

⁹ Литвиненко Сергій (1899–1964) – відомий український скульптор. У 1949-1964 рр. проживав і творив у США. У жанрі камерної скульптури створив більше 30-ти творів.

¹⁰ Молодожанин Леонід Григорович (Лео Мол; 1915–2009) – видатний український скульптор, художник, графік. Вивезений на примусові роботи до Німеччини під час Другої світової війни. Навчався в Ленінградській академії мистецтв, Відні, Берліні, Гаазі. Від 1948-го року в Канаді. Автор багатьох пам'ятників, бюстів, вітражів.

дещо стривожений, ніби бачить крізь віки, яка доля чекає його Батьківщину після полтавської катастрофи 1709 р. і яким довгим буде її шлях до незалежного життя» [8, с. 72, 73].

Малі скульптурні форми. Петро Капшученко (1915–2006) створив бронзове погруддя «Гетьман Іван Мазепа» (2005 р.) [8, с. 373]. Валентин Сімянцев¹¹ – автор плоскорізьби із зображенням гетьмана Івана Мазепи, яка виконана в характері старовинних медальйонів [7, с. 38].

Кожен з медальйонів Василя Масютина, на думку Святослава Гординського, «... дає індивідуальний портрет даної особи в її найбільш характеристичних рисах, – це справжні психологічні портрети...» [13, с. 320]. Критик відзначає, що «проблема портретної автентичності історичних осіб на противагу ідеалізованому образу, що його творить митець, є одвічною проблемою мистецтва...<...> Мазепа не нагадує якогось відомого зображення гетьмана, бо тут митець створив свою власну трагічно-демонічну візію Мазепи. Це вже стара людина на краю свого життя, з розвіяним волоссям, мов грива сивого коня. А проте ця людина з великою напругою дивиться в майбутнє, наче прочуваючи, що її ідеї ще відживуть у новому вогні і вирі народного пориву» [13, с. 978].

Висновки. Відомий художник і мистецтвознавець Святослав Гординський вважав, що завданням українського митця на рідній землі чи в еміграції є задоволення духовно-естетичних потреб свого суспільства, вплив на його духовне формування [13, с. 377]. Тому українська діаспора доклала багато зусиль для дослідження біографії гетьмана Івана Мазепи, видання книг, присвячених цьому періоду української історії, організації і проведенню різноманітних культурних акцій (концертів, театральних вистав, виставок, спорудження пам'ятників та інше). Художній образ Мазепи як феномен взаємодії виразових засобів образотворчого мистецтва має патріотичне освітлення гетьмана як державотворця. Митці діаспори намагалися втілити велич та непересічність особистості І. Мазепи, його величезний внесок у процес державотворення та розвитку культури українського народу. Інтерпретації цього образу в історичній, ідеологічній, національній, естетичній площинах не контрастують між собою. Ця активна взаємодія творить композицію, яка є важливим засобом для розкриття ідейно-емоційного змісту проаналізованих творів. Історичні події спонукають художників створювати полотна, які співзвучні сучасній епосі.

Література

1. Віктор Цимбал. Маляр і графік: монографія / за ред. С. Гординського. Нью-Йорк: УВАН, 1972. 135 с.
2. Вітражі катедри св. Володимира й Ольги. Вінніпег, 1977. 22 с.
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Нью-Йорк: Вид-во Чарторийських, 1967. 578 с. (перевидання: Київ–Відень: Дніпросоюз, 1921).
4. Жила В. Поліхромія собору Покрова в Мюнхені. Нотатки з мистецтва. Філадельфія. 1987. № 27. С. 13–20.
5. Життя гетьмана Мазепи / малюнки Миколи Бідняка, текст Левка Ромена, передмова В. Луціва. Торонто: Ластівка, 1959. 28 с.
6. Інтерв'ю з професором, доктором мистецтвознавства Віолеттою Дутчак 20 червня 2019 року. Архів Ганни Карась.
7. Кейван І. Українські мистці поза Батьківщиною. Едмонтон, Монреаль, 1996. 227 с.
8. Ковалевська О. Іконографія Івана Мазепи в образотворчому мистецтві ХХ – початку ХХІ століття. Київ: Темпора, 2013. 420 с.
9. Лупак Н. Літературно-музичне буття образу Мазепи: монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2007. 200 с.
10. Мазепіана : матеріали до бібліографії (1688–2009) / упоряд. та авт. передм. О. О. Ковалевська; відп. ред. О. А. Удод. Київ: Темпора, 2009. 248 с.
11. Пеленська Х. Образ Мазепи у французькому мистецтві романтизму. Львів: АПРІОРИ, 2018. 324 с.
12. Петро Андрусів. Маляр і графік : монографія за редакцією Святослава Гординського. Нью-Йорк, 1980. 127 с.
13. Святослав Гординський про мистецтво / упоряд. Х. Береговська. Львів: АПРІОРИ, 2015. 1023 с.
14. Таїрова-Яковлева Т. Іван Мазепа і Російська імперія. Історія «зради». Вид. 3-є / переклад з рос. о. Юрія Мицика. Київ: ТОВ «Вид-во «Кліо», 2017. 403 с.

¹¹ Сімянцев Валентин (1899 –?) – скульптор, старшина Армії УНР. Навчався у Празі. До США емігрував у 1949 році. Брав участь у виставках.

15. Шевчук В. Просвічений володар. Іван Мазепа як будівничий Козацької держави і як літературний герой. Київ: Либідь, 2012. 464 с.

16. Шонк-Русич К. Історія українського мистецтва в ілюстраціях. Нью-Йорк, 1978. 300 с.

Hanna Karas (Ukraine)

ARTISTIC IMAGE OF HETMAN IVAN MASEPPA IN THE ART OF THE UKRAINIAN DIASPORA

The figure of Hetman Ivan Mazepa as a state-maker has remained relevant to the creation of artistic images in various forms of art during the last three centuries. The purpose of the study is to analyze the image of Hetman Ivan Mazepa in the art of the Ukrainian diaspora. Research methodology. Comparative analysis, the competence of which now embraces synthesis, the interaction of the arts as one aspect. The achievement of the goal determines the following tasks: to identify and analyze the art works of the Ukrainian diaspora, which created a bright artistic image of Ivan Mazepa. The main results and conclusions of the study. The author considered features of the creation of the artistic image of the Ukrainian Hetman Ivan Mazepa in the art of the Ukrainian diaspora. For this purpose, the author analyzed the art works of Ukrainian artists. It is revealed that Mazepa's artistic image in the art of the Ukrainian diaspora has a patriotic illumination of the Hetman as a state-maker. The interpretations of this image in the interaction of word and music in the historical, ideological, national, aesthetic planes do not contrast among themselves. This active interaction creates a composition that is an important instrument of revealing the ideological and emotional content of the analyzed works.

Key words: *Ivan Mazepa's artistic image, work, art, Ukrainian diaspora.*

Ілюстративний додаток

Стебельська Аріадна «Гетьман Мазепа», 1959 (?)

Левицький Мирон «Гетьман Іван Мазепа», 1959 (?)

Крюков Борис «Портрет Івана Мазепи», 1959 (?)

Окопний Максим «Портрет Івана Мазепи», 1983

Сомко Надія «Гетьман Іван Мазепа в храмі Св. Софії в Києві» (1940–1960-ті рр.)

Сомко Надія «Виїзд гетьмана Мазепи з Батурина» (1985 р.)

Андрусів Петро «Зустріч гетьмана Мазепи з кошовим Гордіснком» (1968)

Андрусів Петро «Зустріч гетьмана Мазепи з кошовим Гордієнком» (1968)
(фрагмент)

Гординський Святослав стінопис «Київська митрополія», 1979

Масютин Василь «Іван Мазепа», 1933

Кейван Іван «Гетьман Іван Мазепа», 1959

Цимбал Віктор «Гетьман І. Мазепа», 1960 (?)

**Бідняк Микола Ілюстрації до книги для дітей
«Життя гетьмана Мазепи» (1959)**

Литвиненко Сергій пам'ятник Мазепі для українського культурного центру «Союзівка» (м. Кергонстон, США)

Паладій Ярослав Проект пам'ятника Івану Мазепі (1960-ті рр.)

Молодожанин Л. (Лео Мол). Велика вітражна робота
«Мазепинська доба (1687–1709)», 1972–1977

Капшученко Петро «Гетьман Іван Мазепа»

Василь Масютин. Медальйон «Іван Мазепа»

2005